

Maciej Fic

Uniwersytet Śląski w Katowicach

O niezłomności polskiego oficera w niemieckiej niewoli

[D. KISIELEWICZ: *Niewola w cieniu Alp. Oflag VII A Murnau*.
Opole 2015]

Historia wojskowości od lat stanowi jeden z istotnych obszarów badań polskich uczonych. Wśród analiz ważnym okresem pozostaje zwłaszcza czas II wojny światowej, a obok zagadnień *stricto* militarnych coraz częściej obszarem badawczym są elementy życia codziennego środowisk wojskowych. W ostatnich latach podejmowano więc np. kwestie realizowanej w latach II wojny światowej edukacji przebywającej na Bliskim Wschodzie Armii Polskiej dowodzonej przez gen. Władysława Andersa (teksty Beaty Urbanowicz¹ i Jacka Piotrowskiego²) czy — nieco wcześniej — jeńców wojennych w niewoli niemieckiej i radzieckiej (praca Violetty Rezler-Wasielewskiej³).

Do grupy publikacji ukazujących efekty prac nad tego typu tematyką zalicza się wydana w 2015 roku nakładem Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu oraz Stowarzyszenia Przyjaciół tegoż Muzeum książka Danuty Kisielewicz — *Niewola w cieniu Alp. Oflag VII A Murnau*⁴. Już sam fakt autorstwa stanowi istotną gwarancję rzetelności badawczej i gruntownej znajomości

¹ Por. B. URBANOWICZ: *Polskie szkolnictwo emigracyjne na Bliskim Wschodzie w latach 1943—1945*. „Zeszyty Historyczne” 2010, nr 11, s. 451—470.

² Por. J. PIOTROWSKI: „Wojna i wojskowość”. *Problemy z organizacją edukacji w Armii gen. Władysława Andersa w latach II wojny światowej*. W: „Historia i społeczeństwo. Dziedzictwo epok”. *Edukacja historyczna w szkole ponadgimnazjalnej po 2013 roku*. Red. M. Fic. Katowice—Bielsko-Biała 2012, s. 152—165.

³ V. REZLER-WASIELEWSKA: *Działalność naukowo-oświatowa polskich jeńców wojennych w niemieckich i radzieckich obozach podczas II wojny światowej*. Opole 2001.

⁴ D. KISIELEWICZ: *Niewola w cieniu Alp. Oflag VII A Murnau*. Opole 2015.

podjęwanego tematu. D. Kisielewicz dziś związana jest z Uniwersytetem Opolskim (profesor w Katedrze Studiów Regionalnych tamtejszego Instytutu Politologii), ale w przeszłości pracowała w Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu. W swoich badaniach naukowych od lat podejmuje m.in. tematykę historii wojskowości, a w jej ramach problematykę polskich jeńców wojennych. Tym zagadnieniom poświęciła swoje ważne monografie: stanowiącą rozwinięcie doktoratu *Oflag VII A Murnau 1939—1945* (Opole 1990) oraz opublikowaną dekadę później książkę będącą podstawą procedury habilitacyjnej *Oficerowie polscy w niewoli niemieckiej w czasie II wojny światowej* (Opole 1998). Recenzowana książka poświęcona została historii utworzonego podczas II wojny światowej, ulokowanego na obszarze Bawarii, w oddalonym o 70 km od Monachium mieście Murnau nad jeziorem Staffelsee, niemieckiego obozu jenieckiego dla oficerów, określanego potocznie oflagiem (od: Offizierslager für kriegsgefangene Offiziere). O znaczeniu i roli obozu świadczy fakt, że wśród jego jeńców znajdowali się m.in. generałowie Władysław Bortnowski, Tadeusz Kutrzeba, Tadeusz Piskor, Juliusz Rómmel, epizod obozowy stał się także udziałem rotmistrza Witolda Pileckiego.

Wracając do tematyki funkcjonowania obozu w Murnau i przygotowując się do napisania kolejnej książki, Autorka przeprowadziła szeroką kwerendę źródłową, która pozwoliła na kompleksowe zobrazowanie omawianej problematyki, dała jej także możliwość poszerzenia własnych ustaleń poczynionych w XX wieku. W książce wykorzystano zbiory archiwalne pochodzące z kilku placówek krajowych (ze zlokalizowanych w Warszawie Archiwum Akt Nowych oraz Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, z Centralnego Archiwum Wojskowego, Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu, Archiwum Muzeum w Koszalinie), a także wyniki poszukiwań w placówkach zagranicznych (w Instytutach Józefa Piłsudskiego w Londynie i Nowym Jorku, Studium Polski Podziemnej w Londynie oraz Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg). Wydaje się, że mimo braku szerszego odwołania do źródeł z archiwów niemieckich całość materiału archiwalnego okazała się wystarczająca do wiarygodnego i kompetentnego przedstawienia tematyki (choć oczywiście prezentowana jest polska optyka postrzegania).

Zbiory archiwalne Autorka uzupełniła o źródła wywołane — zgromadzone we własnych zbiorach relacje ośmiu byłych jeńców wojennych — bohaterów wydarzeń sprzed 70 lat. Do narracji książkowej D. Kisielewicz wykorzystwała także w dużym zakresie prasę (kilkanaście tytułów), będące dziś coraz częstszym źródłem zasoby Internetu, źródła drukowane, wspomnienia oraz obszerny zestaw literatury przedmiotu. Wszystko to spowodowało, że wykreowany obraz Oflagu VII A Murnau stanowi efekt weryfikacji informacji pochodzących z różnych źródeł, a przez to posiada zdecydowane walory naukowe i zwiększa wiarygodność przekazu.

Pisząc swoją pracę, D. Kisielewicz nie siliła się na nowatorstwo metodologiczne, lecz odwołała się do dobrych, sprawdzonych wzorców. Strukturę pracy określić więc można mianem tradycyjnej, co dobrze ilustruje jej zawartość. W efekcie otrzymali-

śmy tom, na który składa się siedem rozdziałów poprzedzonych wstępem, a zwieńczonych zakończeniem, wykazem wykorzystanych źródeł i literatury oraz aneksami. Pierwszy rozdział poświęcony został organizacji tworzonych przez Niemców obozów jenieckich dla oficerów pokonanych armii, ze szczególnym uwzględnieniem tytułowego Oflagu VII A Murnau. W drugim Autorka odtworzyła sposoby traktowania jeńców obozu przez Wehrmacht, podkreślając zwłaszcza zachowania odbiegające od obowiązujących uregulowań prawnych (przypadki łamania postanowień konwencji genewskiej, traktowanie jeńców pochodzenia żydowskiego, podejmowane próby zmuszania jeńców do pracy). Kolejne trzy rozdziały (od trzeciego do piątego) zawierają informacje na temat obozowej codzienności (trybu życia, podejmowanych przez osadzonych działań sportowych, oświatowych, kulturalnych, praktyk religijnych czy aktywności twórczej). Przedostatni rozdział traktuje o prowadzonej przez jeńców działalności konspiracyjnej (w tym także o przypadkach obozowych ucieczek). Zakończeniem rozważań pozostaje rozdział opisujący realia końca wojny, wyzwolenie obozowej społeczności w kwietniu 1945 roku i problem odnalezienia się w nowych (także politycznie) warunkach. W rozdziale tym zamieszczono także informacje o weryfikacji, której poddawani byli oficerowie w powojennej tzw. Polsce Ludowej, a także o sposobach ich upamiętniania w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i Trzeciej Rzeczypospolitej. Przyjęty układ publikacji uznać można za optymalny dla tego typu prac, z jednej strony możliwie holistycznie zestawiający wiedzę na temat funkcjonowania obozu, z drugiej — stanowiący pokłosie stanu badań i możliwości ich prezentacji.

Autorka zadbała o to, żeby czytelnicy nie musieli ani przed lekturą, ani w jej trakcie sięgać do innych opracowań. Dlatego przybliżyła w książce część kwestii o charakterze ogólnym, wykraczających poza ramy podejmowanej tematyki (jak opis struktury organizacyjnej niemieckiego systemu jenieckiego czy ochrony prawnej jeńców wojennych), pozwalających lepiej rozumieć kontekst prezentowanych zagadnień. Opisując realia obozowe, D. Kisielewicz zatroszczyła się o prezentację wielu szczegółowych kwestii, pozwalających na lepsze wyobrażenie sobie tamtych realiów. Dlatego w publikacji znaleźć można np. dość dokładny opis umeblowania bloków, panujących warunków atmosferycznych, używanej odzieży czy codziennego rytmu dnia. Ale za cenniejsze uznać trzeba to, że Autorka nie rezygnuje z ocen, często wskazujących na dobrą (w porównaniu do innych obozów jenieckich, zwłaszcza stalagów przeznaczonych dla szeregowców i podoficerów) sytuację osadzonych, przejawiającą się m.in. w korzystaniu przez nich z niemożliwych, wydawałoby się, w wojennych realiach III Rzeszy atrakcji — jak spacer w podalpejskiej okolicy w niewielkiej asyście nieuzbrojonych wartowników.

Na podkreślenie zasługuje także fakt, że D. Kisielewicz nie ucieka od kwestii trudnych, takich jak np. przyjmowanie przez oficerów statusu *volksdeutschów*, dylematy związane z zakończeniem działań wojennych i wyborem dróg życia (doświadczamy się, że niektórzy oficerowie zdecydowali się pozostać na Zachodzie,

jednak większość podjęła decyzję o powrocie do Polski i próbie znalezienia dla siebie miejsca w nowej rzeczywistości). W książce znajdziemy również informacje na temat powojennego „rozpracowywania” oficerów przez Urząd Bezpieczeństwa Publicznego tzw. Polski Ludowej, Autorka pokazuje też zróżnicowanie ideologiczne osadzonych, wywodzących się zarówno ze środowisk sanacji, jak i opozycji anty-sanacyjnej i mających często odmienne oceny i osądy na temat przeszłości i teraźniejszości.

Książka stanowi jednak w zdecydowanej większości świadectwo niezłomności postaw polskich oficerów (dotrzymujących oficerskiego słowa, potrafiących zachować tajemnicę wojskową, prowadzących działalność konspiracyjną, podejmujących próby ucieczki z obozu, kultywujących ważne wydarzenia i święta z historii Polski) i nie zawsze etycznych zachowań Niemców (łamających postanowienia konwencji genewskiej przez stosowane kary i próby zmuszania oficerów do pracy, tworzących getto jenieckie dla Polaków żydowskiego pochodzenia). Daje także obraz wszechstronności działań internowanych Polaków (uczących się, tworzących, dbających o sprawność fizyczną i umysłową), czekających na moment, kiedy ponownie będą mogli podjąć służbę dla Rzeczypospolitej.

Trudno uznać opisywaną pozycję za pionierską, z pewnością jednak stanowi ona rzetelne podsumowanie aktualnego stanu badań nad problemem. Nie została przy tym przeładowana treściami (tom bez części ilustracyjnej obejmuje nieco ponad 220 stron, a kolejne rozdziały liczą po około 20 stron), dzięki czemu jest przystępna nie tylko dla badaczy zajmujących się profesjonalnie tą tematyką, lecz także dla miłośników historii II wojny światowej. Dodatkowym jej atutem jest jasny i wartki sposób prezentacji treści, stanowiący o czytelności przekazu i dość atrakcyjny nawet dla mniej wyrobionego czytelnika. Odbiór przedstawianych treści ułatwiają także przygotowane przez Autorkę tabele przybliżające niektóre opisywane kwestie.

Na zakończenie warto wskazać na efektowne wydanie pracy. Zwraca uwagę zarówno twarda oprawa książki, jak i staranna szata graficzna oraz obszerna (licząca blisko 90 fotografii) dokumentacja zdjęciowa (oprócz zdjęć składająca się także z dobrej jakości kopii dokumentów, świadectw ukończenia szkoły, portretów, obrazów, malowideł, rzeźb), dająca wymierny obraz uwarunkowań oraz dokonań obozowej społeczności. Bez żadnych wątpliwości książkę polecić można wszystkim osobom zainteresowanym losami polskich jeńców wojennych lat 1939—1945. Z pewnością znajdą w niej wiele ciekawych historii — dowiedzą się m.in., jak traktowali się wzajemnie polscy generałowie i niżsi rangą oficerowie albo co miał odpowiedzieć polski marynarz niemieckiego pochodzenia, kontradmirał Józef Unrug, na pytanie przedstawiciela niemieckiej komendy obozowej o znajomość języka niemieckiego...

Bibliografia

KISIELEWICZ D.: *Niewola w cieniu Alp. Oflag VII A Murnau*. Opole 2015.

PIOTROWSKI J.: „Wojna i wojskowość”. *Problemy z organizacją edukacji w Armii gen. Władysława Andersa w latach II wojny światowej*. W: „Historia i społeczeństwo. Dziedzictwo epok”. *Edukacja historyczna w szkole ponadgimnazjalnej po 2013 roku*. Red. M. FIC. Katowice—Bielsko-Biała 2012, s. 152—165.

REZLER-WASIELEWSKA V.: *Działalność naukowo-oświatowa polskich jeńców wojennych w niemieckich i radzieckich obozach podczas II wojny światowej*. Opole 2001.

URBANOWICZ B.: *Polskie szkolnictwo emigracyjne na Bliskim Wschodzie w latach 1943—1945*. „Zeszyty Historyczne” 2010, nr 11, s. 451—470.